

**Downloaded via the EU tax law app / web**

GENERALINIS ADVOKATAS

ELEANOR SHARPSTON IŠVADA,

pateikta 2016 m. kovo 10 d.(1)

**Byla C-543/14**

**Ordre des barreaux francophones et germanophone ir kt.,**

Vlaams Netwerk van Verenigingen waar armen het woord nemen ASBL ir kt.,

**Jimmy Tessens ir kt.,**

**Orde van Vlaamse Balies,**

**Ordre des avocats du barreau d'Arlon ir kt.**

**prieš**

**Conseil des ministres**

(*Cour constitutionnelle* (Konstitucinis Teismas, Belgija) pateiktas prašymas priimti prejudicinį sprendimą)

„PVM – Direktyva 2006/112/EB – Galiojimas ir aiškinimas – Teisininkų teikiamos paslaugos – Neatleidimas nuo PVM – Teisų kreiptis į teismą – Teisų naudotis advokato paslaugomis – Šalių lygiateisiškumas – Teisinė pagalba“

1. Pagal Šeštosios PVM direktyvos(2) pereinamojo laikotarpio nuostatą, kuri turėjo galioti penkerius metus nuo 1978 m. sausio 1 d., bet tebėra ataukta į galiojančią PVM direktyvą(3), Belgija neapmokestino PVM teisininkų teikiamų paslaugų iki 2013 m. gruodžio 31 d. Ji vienintelė iš valstybių narių pasinaudojo šia nukrypti leidžiančia nuostata.
2. Kelios Belgijos advokatų tarybos kartu su keliomis žmogaus teisių ir humanitarinėmis asociacijomis ir asmenimis, kuriems teko mokėti mokesčius už teisininkų paslaugas su PVM, pareiškė *Cour constitutionnelle* (Konstitucinis Teismas) ieškinį – užginčijo tos neapmokestinimo PVM nuostatos panaikinimą nuo 2014 m. sausio 1 d. Jų pagrindinis argumentas susijęs su tuo, kad dėl to didėjant bylinėjimosi išlaidoms pažeidžiamos įvairios teisės kreiptis į teismą garantijos.
3. Prieš priimdamas sprendimą dėl šių argumentų, *Cour constitutionnelle* (Konstitucinis Teismas) prašo Teisingumo Teismo priimti prejudicinį sprendimą dėl tam tikrų PVM direktyvos nuostatų aiškinimo ir galiojimo.

**Teisinis pagrindas**

## *Tarptautiniai susitarimai*

4. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – EŽTK)(4) 6 straipsnio 1 dalyje pirmiausia numatyta: „Kai yra sprendžiamas tam tikro asmens civilinio pobūdžio teisių ir pareigų ar jam pareikšto kokio nors baudžiamojo kaltinimo klausimas, toks asmuo turi teisę, kad būtų per kuo trumpiausią laiką viešai ir teisingai išnagrinėtų pagal įstatymų steigtas nepriklausomas ir nešališkas teismas.“ Pagal 6 straipsnio 3 dalį kiekvienas kaltinamas nusikaltimo padarymu asmuo turi mažiausiai šios teisės: „gintis pats ar padedamas savo paties pasirinkto gynėjo arba, jei neturi pakankamai lėšų gynėjui atsilyginti ir kai tai reikalinga teisingumo interesams, nemokamai gauti advokato pagalbą“.

5. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto (toliau – TPPTP)(5) 14 straipsnio 1 dalyje pirmiausia numatyta: „Visi asmenys teismams ir tribunolams yra lygūs. Kiekvienas asmuo turi teisę, kad jo byla būtų nagrinėjama lygybės ir viešumo sąlygomis pagal įstatymų sudaryto kompetentingo, nepriklausomo ir nešališko teismo, kuris nustatytų, ar jam pareikštas baudžiamasis kaltinimas yra pagrįstas, arba nustatytų jo ginčijamas civilines teises ir pareigas.“ Pagal 14 straipsnio 3 dalies b ir d punktus kiekvienas asmuo, nagrinėjant bet kurį jam pareikštą kaltinimą, visišką lygybę sąlygomis turi teisę „bendrauti su savo pasirinktu gynėju“ ir „kad jis būtų teiriamas jam dalyvaujant ir galėtų gintis pats arba padedamas savo pasirinkto gynėjo; jeigu jis neturi gynėjo, jis turi būti informuotas apie teisę turėti gynėją; turėti paskirtą jam gynėją kiekvienu atveju, kai teisingumo interesai to reikalauja, ir kiekvienu atveju nemokamai, kai jis neturi pakankamai lėšų tam gynėjui užmokėti“.

6. Konvencijos dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkos klausimais (toliau – Orhuso konvencija)(6) 9 straipsnis susijęs su teise kreiptis į teismą.

7. Pagal to straipsnio 1–3 dalis reikalaujama užtikrinti, kad visuomenės nariai galėtų pasinaudoti administracinėmis ir (arba) teisminėmis procedūromis tam tikriems veiksams arba neveikimui aplinkosaugos srityje užginėti. 1 ir 2 dalyse nurodyta, kad kiekviena konvencijos šalis, „vadovaudamasi savo nacionalinės teisės aktais“, užtikrina atitinkamas procedūras, o 3 dalyje minimi „nacionalinėje teisėje nustatyti kriterijai, jeigu tokie yra“, ir „su aplinka susijusios nacionalinės teisės nuostatos“.

8. Pagal 4 dalį, vykdant 1–3 dalyse nurodytas procedūras, „turi būti nustatytos atitinkamos ir veiksmingos teisės gynimo priemonės, įskaitant, jei reikia, teismo pareigojimų nepažeisti ieškovo teisių, kurios būtų teisingos, nešališkos, pasiūlytos laiku ir ne per daug brangios“, o pagal 5 dalį šalys turi „apsvarstyti galimybes nustatyti atitinkamas pagalbos priemones, leidžiančias pašalinti arba sumažinti kreiptis į teismus trukdančias finansines ir kitas kliūtis“.

## *Europos Sąjungos sutartis*

9. ESS 9 straipsnyje nurodoma: „Savo veikloje Sąjunga visada laikosi pilietinės <...> lygybės principo.“

## *Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija*

10. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos (toliau – chartija)(7) 20 straipsnyje numatoma: „Prieš įstatymų visi lygūs.“

11. 47 straipsnyje „Teisė veiksmingai teisinę gynybę ir teisingą bylos nagrinėjimą“ numatoma: „Kiekvienas asmuo, kurio teisės ir laisvės, garantuojamos Sąjungos teisės, yra pažeistos, turi teisę

Ar veiksming? j? gynyb? teisme šiame straipsnyje nustatytomis sąlygomis.

Kiekvienas asmuo turi teisę, kad jo būtų per kiek?manoma trumpesn? laik? viešai ir teisingai išnagrin?ta pagal?statym? ?steigtas nepriklausomas ir nešališkas teismas. Kiekvienas asmuo turi tur?ti galimyb? gauti teisin? pagalb?, b?ti ginamas ir atstovaujamas.

Asmenys, neturintys pakankamai išš?, turi gauti nemokam? teisin? pagalb?, jei tai reikalinga užtikrinti teis? ? veiksming? teisingum?."

12. 51 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad chartijos nuostatos skirtos Sąjungos institucijoms, ?staigoms ir organams, tinkamai atsižvelgiant ? subsidiarumo princip?, ir valstyb?ms nar?ms tais atvejais, kai šios ?gyvendina Sąjungos teis?.

13. 52 straipsnio 1 dalyje nustatyta:

„Bet koks šios Chartijos pripažint? teis? ir laisvi? ?gyvendinimo apribojimas turi b?ti numatytas ?statymo ir nekeisti ši? teis? ir laisvi? esm?s. Remiantis proporcingumo principu, apribojimai galimi tik tuo atveju, kai jie b?tini ir tikrai atitinka Europos Sąjungos pripažintus bendrus interesus arba reikalingi kit? teis?ms ir laisv?ms apsaugoti.“

14. 52 straipsnio 3 dalyje numatyta:

„Šioje Chartijoje nurodyt? teis?, atitinkan?i? Žmogaus teis? ir pagrindini? laisvi? apsaugos konvencijos garantuojamas teises, esm? ir taikymo sritis yra tokia, kaip nustatyta toje Konvencijoje. Ši nuostata neklaido Sąjungos teis?je numatyti didesn? apsaug?.“

#### *PVM direktyva*

15. PVM direktyvos 1 straipsnio 2 dalyje numatyta:

„Pagal bendros PVM sistemos princip? prek?s ir paslaugos apmokestinamos bendru vartojimo mokes?iu, kuris yra proporcingas prek? bei paslaug? kainai, nors daugelis sandori? vykdomi gamybos ir paskirstymo metu iki to etapo, kai skai?iuojamas mokestis.

Už kiekvien? sandor? PVM apskai?iuojamas taip – iš PVM, apskai?iuoto prek? ar paslaug? kainai taikant toms prek?ms arba paslaugoms nustatyt? PVM tarif?, atimama ?vairioms s?naud? sudedamosioms dalims tiesiogiai priskirtino PVM suma.

Bendra PVM sistema taikoma visuose etapuose, ?skaitant ir mažmenin? prekyb?."

16. 2 straipsnio 1 dalies c punkte nustatyta, kad PVM objektas yra „paslaug? teikimas už atlyg? valstyb?s nar?s teritorijoje, kai paslaugas teikia apmokestinamasis asmuo, veikdamas kaip toks“.

17. Pagal 97 straipsn? standartinis PVM tarifas negali b?ti mažesnis nei 15 %. Tačiau pagal 98 straipsn? valstyb?s nar?s gali taikyti vien? arba du lengvatinius tarifus III priede nustatytoms kategorijoms priklausan?i? prek? tiekimui ar paslaug? teikimui. Teisinink? paslaugos n?ra ?trauktos ? III priedo s?raš?. Tačiau 15 punkte ?traukiama „prek? tiekimas ir paslaug? teikimas, kai prekes tiekia ir paslaugas teikia organizacijos, kurias valstyb?s nar?s pripaž?sta socialine gerove besir?pinan?iomis organizacijomis ir kurios dalyvauja globos ir r?pybos arba socialin?s apsaugos darbe, jeigu šie sandoriai n?ra neapmokestinami pagal 132, 135 ir 136 straipsnius“(8).

18. 132 straipsnio „Tam tikros su visuomen?s interesais susijusios veiklos neapmokestinimas PVM“ 1 dalyje išvardyti keli neapmokestinimo atvejai. Tarp j? taip pat n?ra teisinink? paslaug?. Pagal g punkt? ? s?raš? ?traukiamas „su globa ir r?pyba bei socialin?s apsaugos darbu glaudžiai

susijusi? paslaug? teikimas ir preki? tiekimas, ?skaitant paslaugas ir prekes, kurias teikia ar tiekia seneli? namai, viešosios teis?s reglamentuojamos ?staigos ar kitos organizacijos, kurias atitinkama valstyb? nar? pripažino socialine gerove besir?pinan?iomis organizacijomis“.

19. 168 straipsnyje numatyta:

„Jeigu prekes ir paslaugas apmokestinamasis asmuo naudoja savo apmokestinamiesiems sandoriams, apmokestinamasis asmuo turi tur?ti valstyb?je nar?je, kurioje jis vykdo šiuos sandorius, teis? iš PVM, kur? sumok?ti jam tenka prievol?, atskaityti:

a) mok?tin? ar sumok?t? PVM toje valstyb?je nar?je už preki? tiekim? ar paslaug? teikim?, kur? jam atliko ar turi atlikti kitas apmokestinamasis asmuo;

<...>“

20. 371 straipsnyje numatyta: „Valstyb?s nar?s, kurios 1978 m. sausio 1 d. neapmokestino X priedo B dalyje išvardint? sandori?, t? sandori? gali ir toliau neapmokestinti laikydamosi t? dien? atitinkamoje valstyb?je nar?je taikyt? s?lyg?“. X priedo B dalies „Sandoriai, kuri? valstyb?s nar?s gali ir toliau neapmokestinti PVM“ 2 punkte minimas „autori?, meninink?, atlik?j?, teisinink? ir kit? laisv?j? profesij? atstov?, išskyrus gydytojus ir paramedicinos personal?, paslaug? teikimas“, kuriam taikomos tam tikros šioje byloje nenagrin?jamos išimtys(9).

#### *Belgijos teis?*

21. Pagal Belgijos Konstitucijos 23 straipsnio 2 dal? visiems garantuojama, be kita ko, teis? ? teisin? pagalb?.

22. Iki 2013 m. gruodžio 31 d. Belgijos PVM kodekso 44 straipsnio 1 dalies 1 punkte buvo numatyta, jog teisinink?(10) paslaugos, teikiamos vykdant j? ?prast? veikl?, neapmokestinamos PVM. Šios paslaugos neapmokestinamos nuo PVM ?vedimo Belgijoje 1971 m. sausio 1 d. Iš nutartyje d?l prašymo priimti prejudicin? sprendim? cituojam? parlamento dokument? susidaro ?sp?dis, jog neapmokestinimo ?vedimo ir tolesnio taikymo tikslas buvo išvengti papildomos naštos, susijusios su kreipimosi ? teism? išlaidomis.

23. 2013 m. liepos 30 d. ?statymo(11) 60 ir 61 straipsniais (toliau kartu – gin?ijama priemon?) ta neapmokestinimo nuostata buvo panaikinta nuo 2014 m. sausio 1 d. Iš nutartyje d?l prašymo priimti prejudicin? sprendim? cituojam? parlamento dokument? matyti, jog apskritai siekta normalizuoti anomalij? pad?t?, suderinti Belgijos teis? su kit? valstybi? nari? teise ir užkirsti keli? tolesniam konkurencijos iškraipymui, kartu siekiant biudžeto tiksl?.

24. Belgijoje standartinis PVM tarifas yra 21 %.

25. Pagal Belgijos teism? kodekso 446ter straipsn? teisininkai nusistato mokes?ius už savo paslaugas laisvai „vadovaudamiesi diskrecija, kurios reik?t? iš j? tik?tis jiems vykdant savo pareigas“. Suma negali priklausyti vien tik nuo bylin?jimosi rezultat?. Mokes?ius, viršijan?ius „s?žining? ir nuosaikį“ sum?, turi sumažinti kompetentinga advokat? taryba.

26. Praktikoje mokes?iai nustatomi teisininko ir kliento susitarimu vienu iš keturi? b?d?: pagal valandin? ?kain?; fiksuoto dydžio mokest?, nustatom? atsižvelgiant ? bylos pob?d?; sum?, nustatom? remiantis reikalavimo verte (ji gali b?ti ?vairi: nuo nustatytos mažiausios iki didžiausios sumos, priklausomai nuo bylin?jimosi rezultat?; (nuolatiniams klientams) pagal reguliar? mokest?, mokam? tam tikrais laiko intervalais arba atlikus tam tikros apimties darb?(12).

## Procesas ir pateikti klausimai

27. Nuo 2013 m. lapkričio mėn. iki 2014 m. vasario mėn. *Cour constitutionnelle* gavo keturis ieškinius dėl ginčijamos priemonės.
28. Pirmąjį pareiškė *Ordre des barreaux francophones et germanophone* (Prancūzų ir vokiečių kalbų advokatų taryba) kartu su keliomis asociacijomis, kurių tikslai susiję apskritai su teisingumo sritimi, įskaitant žmogaus teises, ir darbuotojų bei mažiau pasiturinčių visuomenės narių gynyba ir kurios nėra apmokestinamieji asmenys, galintys atskaityti PVM, jeigu naudojami teisininkų paslaugomis. Antrąjį ieškinį pareiškė keli asmenys (toliau – Jimmy Tessens ir kt.), kurie naudojami specializuotomis teisininkų paslaugomis, kad užginėtų žemės nusavinimą, ir paaiškėjo, jog dabar teisininkų paslaugų kaina padidėjo 21 %, kurių jie, kaip privatūs asmenys, negali atskaityti. Trečioji pareiškėja buvo *Orde van Vlaamse Balies* (Flandrijos advokatų taryba). Ketvirtąjį ieškinį kartu pareiškė 11 prancūzakalbių advokatų tarybų ir vienas teisininkas. *Conseil des barreaux européens* (Europos advokatų ir teisininkų draugijų taryba, toliau – CCBE) suteikta teisė teikti pastabas stojant antrąjį–ketvirtąjį bylas.
29. Nutartyje dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą *Cour constitutionnelle* nurodo prašymui priimti prejudicinį sprendimą svarbius pareiškėjo argumentus.
30. Pirma, jie teigia, jog atsižvelgiant į teisę į teisingą bylos nagrinėjimą ginčijama priemone kliudoma naudotis teise kreiptis į teismą ir teise naudotis advokato pagalba, o teisinės pagalbos sistemoje dėl ginčijamos priemonės nepadaryta jokių pakeitimų.
31. Antra, dėl ginčijamos priemonės teisininkų paslaugos prilygsta paprastų prekių tiekimui ir paslaugų teikimui, nors paslaugoms, susijusioms su pagrindinėmis teisėmis, PVM netaikytinas siekiant užtikrinti jų prieinamumą finansiniu požiūriu.
32. Trečia, teisininkų paslaugų negalima palyginti su kitų laisvųjų profesijų atstovų paslaugomis, nes jos būdingos ir būtinės teisinei valstybei.
33. Ketvirta, ginčijama priemone diskriminuojamos ginčo šalys, kurios nėra apmokestinamieji asmenys, pasinaudojantys teisininkų paslaugomis dėl savo apmokestinamųjų sandorių, ir kurios dėl to negali atskaityti PVM už tokias paslaugas; be to, tokie asmenys dažnai silpnesni ekonominiu požiūriu.
34. Penkta, lengvatinis PVM tarifas turėjo būti papildomai taikomas dėl teisininkų paslaugų pobūdžio, nes teisininkų paslaugas galima palyginti su gydytojų paslaugomis ir galimybę jomis naudotis yra ne prabanga, o pagrindinė teisė.
35. Galiausiai teisės aktų leidėjas turėjo numatyti išlygą, kai ieškinius pareiškia asmenys valdžios institucijai, kad būtų užtikrinama pakankama šalių pusiausvyra.
36. *Cour constitutionnelle* nagrinėja kelis Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – Strasbūro teismas) sprendimus dėl EŽTK 6 ir 14 straipsnių ir daro išvadą, jog teisės aktų leidėjas turi konkrečiai įtvirtinti bendruosius principus, kaip antai teisė kreiptis į teismą ir proceso šalių lygiateisiškumo principą.

37. Toliau jis pažymi, jog padidinus teisininkų paslaugų kainą 21 % galėtų būti pažeista tam tikra ginčo šalių teisė? teisinė konsultacijų. Taip pat dėl to, kad kai kurios ginčo šalys gali atskaityti tokių paslaugų teikimo PVM, o kai kurios – negali (nors kai kurios PVM negalinčios atskaityti šalys gauna teisinę pagalbą) ir kad priešingai ginčo šalių padėtis gali būti skirtinga šiuo atžvilgiu, bus pažeistas ginčo šalių lygiateisiškumo principas.

38. *Cour constitutionnelle* mano, jog ginčijamos priemonės tikslas buvo iš esmės susijęs su biudžetu. Šiuo požiūriu teisės aktų leidėjas turėjo didelę diskreciją, bet tokiu tikslu negalima pagrįstai pateisinti diskriminacijos, susijusios su teise kreiptis? teismą ir teise? teisinę konsultacijų arba ginčo šalių lygiateisiškumo principo?gyvendinimu. Jis taip pat pažymi, jog Sprendime *Komisija / Prancūzija*(13) Teisingumo Teismas nusprendė, kad netgi darant prielaidą, jog advokatų teikiamos teisinės pagalbos paslaugos yra socialinio pobūdžio ir gali būti pripažintos „dalyvavimu globos ir rūpybos arba socialinės apsaugos darbe“, šios aplinkybės nepakanka, kad būtų galima padaryti išvadą, jog šie advokatai gali būti kvalifikuojami kaip „socialine gerove besirūpinančios organizacijos, kurios dalyvauja globos ir rūpybos arba socialinės apsaugos darbe“ pagal PVM direktyvos III priedo 15 punktą. Tačiau toje byloje Teisingumo Teismas nenagrinėjo direktyvos suderinamumo su teise? teisingų bylos nagrinėjimą. Galiausiai *Cour constitutionnelle* pažymi, jog kadangi PVM direktyva yra derinimo direktyva, Belgijos teisės aktų leidėjas neturėtų tvirtinti kitokių savų taisyklių, bet pagal tos direktyvos 371 straipsnio formuluotąsias dalis valstybės narės, „laikydamosi to dienų atitinkamoje valstybėje narėje taikytų sąlygų“, galėtų turėti tam tikrą veiksmų laisvę šiuo klausimu.

39. Taigi atsižvelgdamas? išvardytus argumentus *Cour constitutionnelle* prašo Teisingumo Teismo priimti prejudicinį sprendimą šiais klausimais:

„1. a) Ar dėl to, kad pagal [PVM direktyvą] advokatų teikiamos paslaugos apmokestinamos PVM nepaisant aplinkybės, ar, atsižvelgiant? teisė? advokato pagalbą ir šalių lygybės principą, teisinės pagalbos negaunantis asmuo yra ar nėra apmokestinamas PVM, ši direktyva atitinka [chartijos] 47 straipsnį kartu su [TPPTP] 14 straipsniu ir [EŽTK] 6 straipsniu, kiek šiame straipsnyje pripažįstama kiekvieno asmens teisė? teisingų bylos išnagrinėjimą, galimybę gauti teisinę konsultaciją, būti ginamam ir atstovaujamam bei teisė? teisinę pagalbą, jeigu asmuo neturi pakankamai pajamų, jei ši pagalba yra būtina siekiant užtikrinti galimybės kreiptis? teismą veiksmingumą??

b) Ar dėl to pačios priežasties? [PVM direktyva] atitinka [Orhuso konvencijos] 9 straipsnio 4 ir 5 dalis, kiek šiose nuostatose numatyta teisė kreiptis? teismą nepatiriant pernelyg didelių šių procedūrų išlaidų ir suteikiant galimybę „nustatyti atitinkamas pagalbos priemones, leidžiančias pašalinti arba sumažinti kreiptis? teismus trukdančias finansines ir kitas kliūtis“?

c) Ar paslaugas, kurias advokatai teikia pagal nacionalinę teisinės pagalbos sistemą, galima priskirti prie [PVM direktyvos] 132 straipsnio 1 dalies g punkte numatytų paslaugų, kurios yra glaudžiai susijusios su socialine pagalba ir socialine apsauga, o gal jį galima neapmokestinti pagal kitą direktyvos nuostatą? Jeigu? šis klausimas būtų atsakyta neigiamai, ar [PVM direktyva], aiškinama kaip tokia, kuria nuo PVM neleidžiama neapmokestinti paslaugų, kurias advokatai teikia asmenims, gaunantiems teisinę pagalbą pagal nacionalinę teisinės pagalbos sistemą, atitinka [chartijos] 47 straipsnį kartu su [TPPTP] 14 straipsniu ir [EŽTK] 6 straipsniu?

2. Jeigu? 1 punkte pateiktus klausimus būtų atsakyta neigiamai, ar [PVM direktyvos] 98 straipsnis, kiek jame nenumatyta galimybę taikyti lengvatinio PVM tarifo advokatų teikiamoms paslaugoms, prireikus atsižvelgiant? tai, ar asmuo, kuris negauna teisinės pagalbos, yra ar nėra apmokestinamas PVM, atitinka [chartijos] 47 straipsnį kartu su [TPPTP] 14 straipsniu ir [EŽTK] 6 straipsniu, kiek šiame straipsnyje kiekvienam asmeniui pripažįstama teisė? teisingų jo bylos

išnagrinėjim?, galimyb? gauti teisin? konsultacij?, gintis ir b?ti atstovaujama bei teis? ? teisin? pagalb? tiems asmenims, kurie neturi pakankamai išteklių, jeigu ši pagalba yra b?tina galimyb?s kreiptis ? teism? veiksmingumui užtikrinti?

3. Jeigu ? 1 punkte pateiktus klausimus b?t? atsakyta neigiamai, ar [PVM direktyvos] 132 straipsnis suderinamas su lygyb?s ir nediskriminavimo principu, ?tvirtintu [chartijos] 20 ir 21 straipsniuose ir [ESS] 9 straipsnyje kartu su min?tos [c]hartijos 47 straipsniu, kiek jame nenumatyta neapmokestinti advokato paslaug? PVM kaip bendrojo intereso veiklos, nors kitos paslaugos, pavyzdžiui[,] vieš?j? pašto tarnyb? teikiamos paslaugos, ?vairios medicinin?s paslaugos ar paslaugos, susijusios su švietimu, sportu ar kult?ra, yra neapmokestinamos PVM kaip bendrojo intereso paslaugos, ir kadangi šis advokato paslaug? ir paslaug?, kurios pagal [PVM] direktyvos 132 straipsn? yra neapmokestinamos PVM, skirtingas vertinimas kelia pakankamai abejoni?, nes advokat? paslaugos padeda paisyti tam tikr? pagrindini? teisi??

4. a) Jeigu ? 1 ir 3 punktuose pateiktus klausimus b?t? atsakyta neigiamai, ar [PVM direktyvos] 371 straipsn?, laikantis [chartijos] 47 straipsnio, galima aiškinti kaip leidžiant? S?jungos valstybei narei iš dalies išlaikyti advokat? paslaug? neapmokestinim? PVM, jeigu šios paslaugos teikiamos asmenims, kurie n?ra apmokestinami PVM?

b) Ar [PVM direktyvos] 371 straipsn?, laikantis [chartijos] 47 straipsnio, taip pat galima aiškinti kaip leidžiant? iš dalies išlaikyti advokat? paslaug? neapmokestinim? PVM, jeigu šios paslaugos teikiamos asmenims, gaunantiems teisin? pagalb? pagal nacionalin? teismin?s pagalbos sistem??

40. Rašytines pastabas Teisingumo Teismui pateik? *Ordre des barreaux francophones et germanophone* ir kt., *Orde van Vlaamse Balies*, CCBE, Belgijos, Pranc?zijos ir Graikijos vyriausyb?s, Europos S?jungos Taryba ir Europos Komisija. 2015 m. gruodžio 16 d. pos?dyje žodines pastabas pateik? tos pa?ios šalys, išskyrus Pranc?zijos ir Graikijos vyriausybes, taip pat Jimmy Tessens ir kt.

## Vertinimas

41. Mano nuomone, pirmiausia der?t? apsvastyti prejudicini? klausim? aspektus, susijusius su galiojan?ios PVM direktyvos aiškinimu, paskui išnagrin?ti ?vairius klausimus d?l tos direktyvos nuostat?, pagal kurias teisinink? paslaugos negali b?ti neapmokestinamos PVM arba negali b?ti apmokestinamos lengvatiniu tarifu, suderinamumo su tam tikrais pagrindiniais principais, išd?stytais S?jungos institucijoms privalomuose aktuose.

*Ketvirtasis klausimas (galimyb? toliau neapmokestinti PVM numatant mažesn? taikymo srit?)*

42. Nors prašym? priimti prejudicin? sprendim? pateik?s teismas kelia š? klausim? tik jeigu ? pirm?j? ir tre?i?j? klausimus b?t? atsakyta neigiamai, b?t? patogiu apsvastyti j? pirmiau, neatsižvelgiant ? atsakymus ? tuos du klausimus.

43. Negin?ijama, jog pirmiausia pagal Šeštosios direktyvos 28 straipsnio 3 dalies b punkt?, o v?liau pagal PVM direktyvos 371 straipsn? Belgija tur?jo teis? ir toliau neapmokestinti PVM teisinink? paslaug? faktiškai neribot? laik? po 1978 m. sausio 1 d. ir j? neapmokestino iki 2013 m. gruodžio 31 d., kol ši išimtis buvo panaikinta.

44. Prašym? priimti prejudicin? sprendim? pateik?s teismas iš esm?s klausia, ar valstyb? nar?, teis?tai visiškai neapmokestinusi teisinink? paslaug?, v?liau, atsižvelgdama ? chartijos 47 straipsn?, gal?t? ir toliau netaikyti PVM labiau ribotomis s?lygomis.

45. Atsakymas ? tok? klausim? aiškiai turi b?ti teigiamas, net nedarant nuorodos ? chartijos 47 straipsn?.
46. Teisingumo Teismas yra nusprend?s, jog, kadangi pagal Šeštosios direktyvos 28 straipsnio 3 dalies b punkt? valstyb?s nar?s gal?jo toliau taikyti tam tikras galiojan?ias neapmokestinimo PVM s?lygas, jos taip pat gal?jo taikyti jas mažesn?s apimties, bet negal?jo nustatyti nauj? neapmokestinimo s?lyg? arba išpl?sti galiojusi? neapmokestinimo s?lyg? taikymo srities(14). Tas pats turi dabar galioti pagal PVM direktyvos 371 straipsn?.
47. Ta?iau, kaip pažymi Pranc?zijos vyriausyb? ir Komisija, klausimas keliamas tuo metu, kai Belgijoje neapmokestinimo nuostata visiškai panaikinta.
48. Tod?l klausimas, nagrin?jamas toks, koks teikiamas, negali b?ti svarbus pagrindinei bylai, nes visiškai neb?ra jokios tikros galimyb?s toliau neapmokestinti PVM, kad ir sumažinus taikymo srit?. Tod?l pritariu Pranc?zijos vyriausybei ir Komisijai, kad klausimas nepriimtinas.
49. Ta?iau klausim? aiškinant kaip reiškiant?, ar neapmokestinimo PVM nuostata, j? panaikinus, gali b?ti v?l gr?žinta ribotomis s?lygomis, atsakymas aiškiai b?t? neigiamas. Tai reikšt?, kad b?t? ?traukiama nauja, dabar PVM direktyvoje nenumatyta neapmokestinimo nuostata, o tai neleidžiama pagal 371 straipsn?.
- Pirmojo klausimo c punkto pirma dalis (galimyb? neapmokestinti PVM paslaug?, teikiam? pagal nacionalin? teisin?s pagalbos sistem?)*
50. Prašym? priimti prejudicin? sprendim? pateik?s teismas klausia, ar pagal nacionalin? teisin?s pagalbos sistem? teisinink? teikiamos paslaugos turi b?ti neapmokestinamos PVM pagal PVM direktyvos 132 straipsnio 1 dalies g punkt? kaip paslaugos, glaudžiai susijusios su globa ir r?pyba bei socialin?s apsaugos darbu, arba pagal bet kuri? kit? tos direktyvos nuostat?.
51. Atsakymas aiškiai turi b?ti neigiamas.
52. Pirma, d?l PVM direktyvos 132 straipsnio 1 dalies g punkto Teisingumo Teismas yra ne vien? kart? nusprend?s, jog 132 straipsnyje išd?stytais neapmokestinimo nuostatomis siekiama paskatinti *tam tikr?* su viešuoju interesu siejam? veikl?; jos susijusios ne su visomis tokios veiklos r?šimis, o tik su tomis, kurios ten išvardytos ir išsamiai aprašytos. S?vokos, vartojamos nurodytiems neapmokestinimo atvejams apibr?žti, turi b?ti aiškinamos siaurai, nes jie yra bendrojo principo, pagal kur? PVM taikomas kiekvienam apmokestinamojo asmens už atlyg? vykdomam paslaug? teikimui, išimtys. Vis d?lto šis siauro aiškinimo reikalavimas nereiškia, jog 132 straipsnyje vartojamos s?vokos tur?t? b?ti aiškinamos taip, kad neapmokestinimo nuostatos tapt? neveiksmingos. Taigi šias s?vokas reikia aiškinti atsižvelgiant ? s?lygas, kuriomis jos vartojamos, ir ? PVM direktyvos tikslus ir strukt?r?, ypa? turint omenyje pagrindin? nagrin?jamos neapmokestinimo nuostatos tiksl?(15).
53. Pagal 132 straipsnio 1 dalies g punkt? PVM neapmokestinamas „su globa ir r?pyba bei socialin?s apsaugos darbu glaudžiai susijusi? paslaug? teikimas ir prek? tiekimas, ?skaitant paslaugas ir prekes, kurias teikia ar tiekia seneli? namai, viešosios teis?s reglamentuojamos ?staigos ar kitos organizacijos, kurias atitinkama valstyb? nar? pripažino socialine gerove besir?pinan?iomis organizacijomis“.
54. Teisingumo Teismas dar netur?jo progos apsvarstyti tos nuostatos taikymo teisinink? teikiamoms teisin?s pagalbos paslaugoms.
55. Ta?iau jis yra nagrin?j?s, ar PVM direktyvos III priedo 15 punktas (pagal kur?, siejam? su



tos direktyvos 98 straipsniu, valstybės narės leidžiama taikyti lengvatinį PVM tarifą „prekių tiekimui ir paslaugų teikimui, kai prekes tiekia ir paslaugas teikia organizacijos, kurias valstybės narės pripažįsta socialine gerove besirūpinančiomis organizacijomis ir kurios dalyvauja globos ir rūpybos arba socialinės apsaugos darbe, jeigu šie sandoriai nėra neapmokestinami pagal 132 <...> straipsnį“) galėtų būti taikomas teisininkų teikiamoms paslaugoms, už kurias jiems visiškai arba iš dalies sumoka valstybė pagal teisinės pagalbos sistemą(16).

56. Jis tuomet vadovavosi teismo praktika, susijusia su neapmokestinimo nuostata, dabar išdėstyta PVM direktyvos 132 straipsnio 1 dalies g punkte, ir padarė išvadą, jog pagal teisinės pagalbos sistemą teisininkai nėra automatiškai neįtraukiami į III priedo 15 punkte nurodytą kategoriją vien todėl, kad jie yra pelno siekiantys privatūs subjektai ir kad valstybės narės turi diskreciją pripažinti tam tikras organizacijas socialine gerove besirūpinančiomis organizacijomis, nors ta diskrecija reikia naudotis laikantis PVM direktyvoje apibrėžtą ribą(17).

57. Dėl to ribą Teisingumo Teismas pažymėjo, jog teisės aktų leidėjas ketino numatyti galimybę taikyti lengvatinį PVM tarifą tik paslaugoms, teikiamoms organizacijai, kurios atitinka dvigubą reikalavimą rūpintis socialine gerove ir dalyvauti globos ir rūpybos arba socialinės apsaugos darbe. Jis nusprendė, jog tas ketinimas nebūtų įgyvendintas, jeigu valstybė narė galėtų laisvai laikyti pelno siekiančius privačius subjektus organizacijomis, apibrėžtomis 15 punkte, vien todėl, kad jos, be kita ko, teikia su socialine gerove susijusias paslaugas. Todėl siekdama laikytis to punkto formuluotės valstybė narė negali taikyti lengvatinio PVM tarifo paslaugoms, kurias teikia pelno siekiantys privatūs subjektai, vien nustačiusi šią paslaugų pobūdį ir neatsižvelgdama į visus šio subjekto siekiamus tikslus bei į jo dalyvavimo globos ir rūpybos veikloje stabilumą. Profesinės teisininkų kategorijos apskritai negalima būtų laikyti besirūpinančia socialine gerove. Todėl netgi darant prielaidą, kad advokatų teikiamos teisinės pagalbos paslaugos susijusios su socialine gerove ir gali būti pripažintos „dalyvavimu globos ir rūpybos arba socialinės apsaugos darbe“, šios aplinkybės nepakanka, kad būtų galima padaryti išvadą, jog šie advokatai gali būti kvalifikuojami kaip „socialine gerove besirūpinančios organizacijos, kurios dalyvauja globos ir rūpybos arba socialinės apsaugos darbe“ pagal III priedo 15 punktą(18).

58. Iš nurodytos teismo praktikos ir dėl bendro poreikio nuosekliai aiškinti panašiai suformuluotas PVM direktyvos nuostatas akivaizdu, jog pagal 132 straipsnio 1 dalies g punktą valstybė narė negali neapmokestininti teisininkų teikiamų teisinės pagalbos paslaugų.

59. Antra, dėl „bet kokių kitų direktyvos nuostatų“ atsakymas turi būti toks pat. Kaip pabrėžia Prancūzijos vyriausybė, viena vertus, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nenurodė jokios kitos nuostatos, pagal kurią būtų galima neapmokestininti PVM, kita vertus, jeigu tokia nuostata būtų, ji prieštarautų PVM direktyvos 371 straipsniui, nes pagal jį valstybė narė galėtų priimti naują neapmokestinimo nuostatą dėl teisininkų paslaugų, o pagal 371 straipsnį galima tik toliau taikyti jau galiojančią neapmokestinimo nuostatą, kuri antraip nebūtų numatyta direktyvoje.

*Pirmasis–trečiasis klausimai (PVM direktyvos suderinamumas su tarptautinės teisės aktais ir pagrindiniais principais, valstybės narės neleidžiant neapmokestininti teisininkų paslaugų arba apmokestininti jas taikant lengvatinį PVM tarifą)*

60. Pirmuoju–trečiuoju klausimais prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas siekia išsiaiškinti, ar faktas, kad teisininkų paslaugos nėra neapmokestinamos PVM ir negali būti juo apmokestinamos taikant lengvatinį tarifą, suderinamas su šiais pagrindiniais principais, įtvirtintais EŽTK, TPPTP, Orhuso konvencijoje, Europos Sąjungos sutartyje ir chartijoje(19).

61. Pirmojo klausimo a punktas ir antrasis klausimas susiję su teise į teisingą bylos nagrinėjimą, įskaitant teisę į teisinę pagalbą bei atstovavimą ir teisę į teisinę pagalbą tiems, kas

neturi pakankam? ištekl?i?. Pirmojo klausimo b punktas susij?s su teise kreiptis ? teism?, kuri tur?t? b?ti „ne per daug brangi“, pagal Orhuso konvencij? pirmojo klausimo a ir b punktai susij? su gin?o šali? lygiateisiškumu, o pirmojo klausimo c punktas susij?s su teise ? teisin? pagalb? tiems, kas neturi pakankam? ištekl?i?. Tre?iasis klausimas susij?s su bendruoju lygyb?s ir nediskriminavimo principu (kur? taip pat galima pavadinti „mokes?i? neutralumo“ principu) taikant skirting? apmokestinimo PVM tvark? galimai panašioms paslaugoms.

62. Jeigu ? pirmojo klausimo a, b ir c punktus, antr?j? ir tre?i?j? klausimus b?t? atsakoma atskirai svarstant juos vien? po kito, daugelis dalyk? kartot?si, nes kelis kartus, tik truput? skirtingomis aplinkyb?mis, keliama tie patys arba panaš?s klausimai. Tod?l nusprendžiau nagrin?ti šiuos klausimus pagal ?vairius pagrindinius principus, susijusius su pagrindine teise ? teising? bylos nagrin?jim?.

63. Iš pat pradži? pažym?siu, jog suprantu išd?styta abejones ir pagrindin?s bylos šali? siekiamus tikslus ir pritariu jiems. Galimyb? kreiptis ? teism? yra iš ties? pagrindin? teis?, kuri turi b?ti užtikrinama (nors ji negali b?ti absoliuti arba viršesn? už visus kitus svarstymus) ir valstybi? nari?, ir S?jungos teis?je. Pasinaudoti ta teise neišvengiamai sunkiau, jeigu panaikinus neapmokestinimo nuostat? teisin?s konsultacijos arba atstovavimo kaina padid?ja.

64. Vis d?lto d?l priežas?i?, kurias paaiškinsiu, nematau, jog principas, pagal kur? teisinink? paslaugoms taikomas PVM, nesuderinamas su kuriuo nors pagrindin?s teis?s kreiptis ? teism? aspektu.

65. Šiuo klausimu daugelis Teisingumo Teismui pateikt? argument? susij? pirmiausia ne su faktu, kad Belgija panaikino išimtin? teisinink? paslaug? neapmokestinim? PVM, o su tuo, kaip ji tai padar?. Pavyzdžiui, teigiama, jog reik?jo priimti pereinamojo laikotarpio arba papildomas priemonės siekiant sumažinti su tokiau staigiu poky?iu susijusius sunkumus arba reformuoti teisin?s pagalbos sistem?.

66. Mano nuomone, b?t? pageidautina imtis veiksma? siekiant sumažinti teisinink? paslaug? apmokestinimo PVM poveik? faktinei teis?s kreiptis ? teism? užtikrinimo kainai Belgijoje ir tokie veiksmai pad?t? užtikrinti tos valstyb?s nar?s ?sipareigojim? pagal chartij? ir EŽTK vykdym?. Ta?iau Teisingumo Teismo prašoma nustatyti suderinamum? su pagrindin?mis teis?mis, susijusiomis su principu, kad pagal PVM direktyv? teisinink? paslaugos tur?t? b?ti apmokestinamos PVM, o ne su b?du, kuriuo Belgija panaikino neapmokestinimo nuostat?, kuri? ji anks?iau taik? kaip nukrypti leidžian?i? nuostat?.

Teis? ? teisin? pagalb?

67. Teis? ? teisin? pagalb? tiems, kas neturi pakankam? ištekl?i? sumok?ti už teisininko paslaugas, ?tvirtinta EŽTK 6 straipsnio 3 dalyje, TPPTP 14 straipsnio 3 dalies d punkte ir chartijos 47 straipsnyje. Ji, tik ne taip griežtai, minima ir Orhuso konvencijos 9 straipsnio 5 dalyje, pagal kuri? šalys „apsvarsto galimyb? nustatyti atitinkamas pagalbos priemonės, leidžian?ias pašalinti arba sumažinti kreiptis ? teismus trukdan?ias finansines ir kitas kli?tis“.

68. Nacionalin?s teisin?s pagalbos sistemos, palyginti su bylin?jimosi išlaid? draudimu arba nemokamomis teisinink? paslaugomis veikiant *pro bono publico*, beveik arba visiškai finansuojamos valstyb?s l?šomis. Taip, kaip matyti iš Belgijos vyriausyb?s cituojamo Teismo kodekso, pasirodo, tikrai yra Belgijoje. Taigi teisininkams, teikiantiems paslaugas pagal toki? sistem?, moka valstyb?. Jeigu ši? teisinink? paslaugas apmokestinant PVM j? mokes?iai padid?ja 21 %, valstyb? tur?s mok?ti 21 % daugiau. Ta?iau tuos 21 % surenka valstyb?, tod?l nacionalin?s teisin?s pagalbos sistemos finansavimo išlaidos, tenkan?ios valstybei, nesikei?ia.

69. Iš tikrųjų posūdyje paaiškėjo, jog siekdama išvengti tokių grėžtamųjų mokėjimų Belgija mokesčiams už teisinę pagalbą faktiškai taiko 0 % PVM(20).

70. Taigi, atrodytų, teisininkų teikiamų paslaugų neapmokestinimo panaikinimas nepadarė poveikio teisinės pagalbos teikimui Belgijoje.

71. Tačiau, nors apmokestinant teisininkų paslaugas PVM valstybei iš esmės nesusidaro papildomų išlaidų finansuojant teisinės pagalbos sistemą, tikėtina, kad atsiras papildomų pajamų, kai paslaugos bus teikiamos ne pagal šią sistemą. Taigi tikėtina, kad valstybė narė tokioje padėtyje kaip Belgija turi didesnius išteklius, kuriuos, jeigu ta valstybė narė taip nuspręstų, būtų galima panaudoti teisinės pagalbos sistemos finansavimui padidinti, pavyzdžiui, padidinant lygį, nuo kurio galima pasinaudoti teise pasitelkti teisinės pagalbos sistemą, jeigu paaiškėtų, jog dėl PVM taikymo asmenims, kurių finansinė padėtis šiek tiek geresnė už nustatytą lygį, tektų nepagręsta našta. Tačiau reiktų pabrėžti, jog tokį pasirinkimą turėtų padaryti suinteresuotoji valstybė narė, atsižvelgdama į visas bylinėjimosi išlaidų finansavimo aplinkybes savo teisinėje sistemoje, ir jis jokių būdu negalėtų priklausyti nuo bendrosios PVM sistemos taikymo, kaip nustatyta PVM direktyvoje, arba jam negali būti kliudoma(21).

72. Galiausiai reiktų pridurti, kad teisininkų teikiamų paslaugų apmokestinimas PVM nedaro poveikio *pro bono* neatlygintinai teikiamoms paslaugoms ir kad bet koks teisinis išlaidų draudimo kainos padidėjimas yra klausimas, kurį aptarsiu kitame šios išvados skyriuje dėl teisės kreiptis į teismą kainos nesant teisinės pagalbos.

73. Todėl manau, jog teisininkų teikiamų paslaugų apmokestinimas PVM nedaro poveikio pagal chartijos 47 straipsnį arba bet kokį kitą Sąjungos institucijoms privalomą aktą garantuojamai teisei į teisinę pagalbą.

Teisės kreiptis į teismą kaina nesant teisinės pagalbos

74. Aišku, kad teisė į teisingą bylos nagrinėjimą reiškia, jog ginčo šaliai arba kaltinamajam neužkertamas kelias pasinaudoti tinkama teisine konsultacija ir atstovavimu dėl į kainos.

75. Taip pat tiesa (be individualių teisininkų *pro bono* teikiamų paslaugų), kad už teisinės konsultacijas ir atstovavimą reikia mokėti.

76. Tam tikrais atvejais lėšų neturinčių ginčo šalių arba atsakovų išlaidos bus visos arba iš dalies padengtos valstybės lėšomis ir, kaip jau paaiškinau, nėra priežasčių, dėl kurių tam tikroms paslaugoms taikant PVM tokia padėtis turėtų kaip nors pasikeisti.

77. Priešingai, jeigu ginčo šalis arba atsakovas už teisininko paslaugas visą kainą arba jos dalį turi sumokėti iš savo kišenės, padidėjus šių paslaugų kainai daugiau ar mažiau padidės finansinė našta, susijusi su naudojimusi teise kreiptis į teismą ir teise į teisingą bylos nagrinėjimą. Tokiomis aplinkybėmis taikant PVM mokesčiams už teisininkų paslaugas, kai prieš tai PVM nebuvo taikomas, į paslaugų kainą neapmokestinamiesiems asmenims arba apmokestinamiesiems asmenims, kurie negali susigrąžinti tos sumos kaip pirkimo mokesčio, nes šios paslaugos nėra į apmokestinamosios vertės sudedamoji dalis, tikrai padidės.

78. Šiuo klausimu reikia paminėti kelis dalykus.

79. Pirma, pats prašymų priimti prejudicinį sprendimą pateiktas teismas nurodo, o Prancūzijos ir Graikijos vyriausybės pažymi, jog pagal EŽTK Strasbūro teismas yra nusprendęs, kad teisė kreiptis į teismą nėra absoliuti. Gali būti taikomi tam tikri apribojimai, nes teisė kreiptis į teismą dėl savo pobūdžio turi būti reguliuojama valstybės, turintis tam tikrą veiksmų laisvę, jeigu

taikomais apribojimais asmens teis? neribojama arba nesumažinama taip ar tiek, kad pažeidžiama pati teis?s esm?, ir jeigu taip siekiama teis?to tikslo ir užtikrinama tinkama naudojam? priemoni? ir siekiamo tikslo pusiausvyra(22).

80. Teisingumo Teismas taip pat yra nusprend?s, kad veiksmingos teismin?s apsaugos principui, ?tvirtintam chartijos 47 straipsnyje, d?l galimo atleidimo nuo proced?rini? išlaid? ir (arba) mokes?i? už teisinink? paslaugas gali b?ti taikomos tam tikros s?lygos, jeigu jomis neapribojama teis? kreiptis ? teism? pažeidžiant pa?i? tos teis?s esm?, jeigu siekiama teis?to tikslo ir jeigu užtikrinama tinkama naudojam? priemoni? ir siekiamo tikslo pusiausvyra(23).

81. Man atrodo, kad teisinink? paslaug? kainos padid?jimo, net ir 21 %, negalima laikyti pa?ios teis?s kreiptis ? teism? esm?s pažeidimu. Be to, vertinant siekiam? tiksl?, biudžeto tikslus (kurie vis d?lto yra pagrindinis bet kokio apmokestinimo tikslas) arba nor? suderinti Belgijos teis? su kit? valstybi? nari? teise (ir derinimo direktyvoje ?tvirtinta sistema) ir užkirsti keli? konkurencijos iškraipymui galima vertinti tik kaip teis?tus ES teis?s tikslus. Galiausiai šiuo klausimu reik?t? pridurti, jog negalima teigti, kad nacionalinio standartinio PVM tarifo nustatymas b?t? neproporcingas šiems tikslams.

82. Antra, kaip pirmiausia nurodo Belgijos vyriausyb?, Belgijos teisininkai, kuri? paslaugoms PVM prad?tas taikyti 2014 m. sausio 1 d., taip pat ?gijo teis? atskaityti pirkimo PVM už prekes ir paslaugas, kurias jie perka, kad gal?t? teikti savo paslaugas. Taigi j? pa?i? išlaidos sumaž?ja už tokias perkamas prekes ir paslaugas sumok?to PVM suma. Darant prielaid?, kad joki? kit? pakeitim? nepadaryta, grynajam mokes?iui už j? paslaugas tiesiog taikomas standartinis PVM tarifas ir atskaitomas pirkimo mokestis, mokes?iai už j? paslaugas tur?jo padid?ti ne 21 %, o 21 % atskai?ius pirkimo PVM sum?, kuri? teisininkai dabar gali atskaityti. Aišku, teisininkams galb?t netenka toki? dideli? apmokestinam?j? pirkimo išlaid? kaip daugeliui kit? ekonomin?s veiklos vykdytoj?, ta?iau j? poveikio vis d?lto negalima atmesti.

83. Tre?ia, žinoma, nepaisant apmokestinimo teorijos, kuria grindžiama PVM sistema, ekonomin?s veiklos vykdytojai, tiekiantys prekes arba teikiantys paslaugas neapmokestinamiesiems asmenims (t. y. galutiniams vartotojams), paprastai nenustato savo kain? prieš mok?dami mokes?ius savarankiškai, o v?liau mechaniškai sudeda tas kainas su PVM suma pagal taikytin? tarif?. Bet kokioje konkurencingoje vartotoj? rinkoje jie privalo atsižvelgti ? (pateikime vos por? pavyzdži?) aukš?iausi? kain? su mokes?iais lyg?, kur? rinka gali atlaikyti, arba žemiausi? lyg?, kuriuo jiems b?t? užtikrinta pakankama apyvarta, kad b?t? verta dirbti už mažiausi? peln?. Taigi, did?jant ar maž?jant PVM tarifams ekonomin?s veiklos vykdytojai dažnai neperleidžia (viso) t? poky?i? poveikio vartotojams.

84. Tod?l praktiškai negalima teigti, jog taikytino PVM tarifo padid?jimas (šiuo atveju pereinant nuo pad?ties, kai PVM nebuvo taikomas ir nebuvo galima jo atskaityti, prie pad?ties, kai taikomas 21 % PVM ir j? vis? galima atskaityti) automatiškai ir glaudžiai susij?s su vartotojams tiekiam? preki? ir teikiam? paslaug? kain? padid?jimu.

85. Belgijoje mokesčiai už teisininkų paslaugas nėra reguliuojami įstatymais, teisininkas ir klientas dėl jų susitaria. Tokiomis aplinkybėmis teisininkai privalo „vadovautis diskrecija, kurios reikėtų iš jų tikėtis jiems vykdant savo pareigas“, o mokesčiai negali „viršyti teisingo ir nuosaikio ribų“ (24). Mokesčiai gali būti apskaičiuojami įvairiais būdais: nustatant valandiną kainą už atliktą darbą, nustatant fiksuoto dydžio mokestį atsižvelgiant į proceso pobūdį arba bylinėjimosi sumos procentinę dalį, be to, galima keisti nustatytą mokestį sumą atsižvelgiant į bylinėjimosi rezultatus (nors mokesčiai už paslaugas negali priklausyti vien tik nuo bylinėjimosi rezultatų). Koreguojant mokestį lygį galima atsižvelgti ir į kitus kriterijus, pavyzdžiui, kliento finansinę padėtį arba teisininko patirtį, specialias žinias arba gerą vardą (25). Dar prieš taikant tokias korekcijas, mokestį lygiai Belgijoje, regis, labai skiriasi (26).

86. Todėl atrodo mažai tikėtina, kad teisininkų paslaugas pradėjus apmokestinti PVM neišvengiamai per daug padidės išlaidos, susijusios su teise kreiptis į teismą. Be to, kaip pažymėjo Komisija, tikėtina, kad ginčo šalys vertins teikiamos paslaugos kokybę ir siūlomą „vertę už pinigus“ kaip svarbesnius kriterijus nei tiesiog paslaugos kainą, dėl kurios galima derėtis.

87. Ketvirta, kai kurie teisininkai kartais gali iš dalies subsidijuoti savo mokestius atsižvelgdami į dabar taikomą apmokestinimą PVM, kad sumažintų jo poveikį ginčo šalims, kurias antraip paslaugų kaina galėtų atgrasyti. Remiantis informacija *Ordre des barreaux francophones et germanophone* interneto svetainėje, kliento finansinė padėtis yra pirmasis elementas, į kurį teisininkai atsižvelgia nustatydami savo mokestius, kad jie būtų teisingi ir nuosaikūs, todėl klientams, kurie negali gauti teisinės pagalbos, gali būti taikomi tokie mokesčiai, dėl kurių nėra vienam iš jų nebūtų užkertamas kelias pasinaudoti pagrindine teise kreiptis į teismą. Vis dėlto visiškai suprantu Jimmy Tessens ir kt. atstovo poziciją išsakyti pastabą, kad ne visi teisininkai vienodai gali pasirinkti tokį variantą ir kad tai priklausys nuo kiekvieno teisininko klientų sudėties.

88. Todėl, mano nuomone, PVM direktyva arba Belgijos sprendimu nebesinaudoti direktyvoje numatyta galimybe neapmokestinti teisininkų paslaugų chartijos 47 straipsnis niekaip nepažeidžiamas, remiantis tuo, kad padidėja su teise kreiptis į teismą susijusios išlaidos.

89. Iš esmės tuos pačius argumentus galima taikyti Orhuso konvencijos 9 straipsnio 4 ir 5 dalims. Dėl jų galima išdėstyti kelias papildomas konkrečias pastabas.

90. Pirma, Teisingumo Teismas yra išaiškinęs sąvoką „ne per daug brangios“ (ji vartojama Orhuso konvencijos 9 straipsnio 4 dalyje), atsižvelgdamas į Direktyvos 85/337(27) 10a straipsnį, kaip reiškiančią, kad suinteresuotiesiems asmenims neturi būti užkirstas kelias pareikšti ieškinį ar tęsti teismo procesą dėl finansinės naštos, kuri galėtų dėl to atsirasti. Vertindami su tuo reikalavimu susijusius klausimus, nacionaliniai teismai privalo atsižvelgti ir į savo teises siekiančio apginti asmens interesus, ir į bendrąjį su aplinkos apsauga susijusį interesą. Todėl jie negali vadovautis vien tik pareiškėjo finansine padėtimi, o privalo taip pat atlikti objektyvų išlaidų sumos analizę ir gali atsižvelgti į atitinkamą šalį situaciją, į tai, ar pareiškėjas gali pagrįstai tikėtis, kad jo reikalavimai bus patenkinti, ir kokio dydžio rizika kyla jam ir aplinkos apsaugai, į taikytinos teisės ir proceso sudėtingumą, į galimą reikalavimų nepagrįstumą atskirose jų nagrinėjimo stadijose, į nacionalinę teisinę pagalbą sistemą ir su bylinėjimosi išlaidomis susijusią apsaugos režimą (28).

91. Taigi aišku, jog tikrąjį vertinimą, ar laikomasi reikalavimo, kad teisių gynimo priemonės turėtų būti ne per daug brangios, reikia atlikti kiekvienu konkrečiu atveju. Teisingumo Teismas vis dėlto yra nusprendęs, kad negalima daryti išvados, jog reikalavimas perkeltas į nacionalinę teisę tinkamai, nebent „nacionalinis teismas teisės normas yra pareigotas užtikrinti, kad ieškovui teismo procesas nebūtų pernelyg brangus“ (29). Šioje byloje nėra viena pagrindinė bylos šalis

nepareišk?, jog reikalavimas netinkamai perkeltas ? Belgijos teis?.

92. Be to, Orhuso konvencijos 9 straipsnio 4 dalis susijusi su 9 straipsnio 1–3 dalyse min?tomis proced?romis, kuri? kiekviena susijusi su nacionalin?je teis?je ?tvirtintais kriterijais. Tuo pagrindu Teisingumo Teismas yra nusprend?s, jog 9 straipsnio 3 dalyje n?ra joki? bes?lygišk? ir pakankamai tiksli? ?pareigojim?, kuriais b?t? galima tiesiogiai reguliuoti asmen? teisin? pad?t?, o ?gyvendinant arba taikant t? nuostat? reikia priimti papildom? priemon?. Taigi ja negalima remtis keliant klausim? d?l S?jungos teis?s akt? nuostatos galiojimo(30).

93. D?l Orhuso konvencijos 9 straipsnio 5 dalies tereik?t? pažym?ti, jog pagal t? nuostat? šalys turi tik „apsvarstyti“ galimyb? sukurti tinkam? pagalbos mechanizm?, kad pašalint? arba sumažint? kreiptis ? teismus trukdan?ias finansines ir kitas kli?tis. Tod?l ja negalima remtis keliant klausim? d?l bet kokios faktiškai patvirtintos S?jungos teis?s nuostatos galiojimo.

Gin?o šali? lygiateisiškumas

94. Iš esm?s šis klausimas susij?s su tuo, kad apmokestinamieji asmenys, kurie naudojami teisinink? paslaugomis savo apmokestinamiesiems sandoriams atlikti, turi teis? atskaityti (pirkimo) PVM, mok?tin? už tas paslaugas, iš (pardavimo) PVM, už kur? jie privalo atskaityti mokes?i? administratoriui, o galutiniai vartotojai (arba apmokestinamieji asmenys, kurie naudojami teisinink? paslaugomis kitais, su j? apmokestinamaisiais sandoriais nesusijusiais tikslais) tokios atskaitymo teis?s neturi. Tod?l, kaip teigia ieškovai pagrindin?je byloje, teisiniame gin?e su pirmosios kategorijos asmenimis pastarosios kategorijos asmenys atsiduria mažiau palankioje (finansin?je) pad?tyje.

95. Kaip pripažino Strasb?ro teismas nagrin?damas EŽTK 6 straipsn?, teisingo bylos nagrin?jimo s?voka apima ir šali? lygiateisiškumo reikalavim? tuo poži?riu, kad turi b?ti užtikrinama teisinga bylin?jimosi šali? pusiausvyra, ir reiškia, jog kiekvienai šaliai turi b?ti suteikiama pagr?sta galimyb? išd?styti savo argumentus tokiomis s?lygomis, d?l kuri? ji neatsidurt? gerokai nepalankesn?je pad?tyje, palyginti su kita gin?o šalimi(31). Savo praktikoje tas teismas yra susid?r?s su ?vairiais atvejais, kai buvo pažeistas gin?o šali? lygiateisiškumo reikalavimas(32), bet, kiek man žinoma, jam n?ra tek? nagrin?ti bylos, kurioje teisini? paslaug? kainai b?t? taikomas *ad valorem* mokestis, aiškiai darantis poveik? vienai šaliai, bet ne kitai.

96. Labiausiai ? ši? situacij?, ko gero, panaši byla *McDonald's Two*(33), kurioje dviem asmenims, paduoties ? teism? d?l *McDonald's* greitojo maisto restoran? tinklo šmeižto išleidus tinkl? kritikuojan?ius lankstinukus, nebuvo suteikta teisin? pagalba, kad jie gal?t? apsiginti(34). Strasb?ro teismas nustat?, kad atsisakius suteikti teisin? pagalb? iš atsakov? buvo atimta galimyb? veiksmingai išd?styti savo argumentus ir susidar? nepriimtinos aplinkyb?s, neužtikrinus atsakov? lygi? su *McDonald's* teisi?, pirmiausia vadovaudamasis ne?prasta proceso trukme ir teisiniu sud?tingumu; taigi buvo pažeista EŽTK 6 straipsnio 1 dalis.

97. Ta?iau, mano nuomone, tas sprendimas n?ra naudingas ieškovams pagrindin?je byloje. Tiesa, jis susij?s su pad?timi, kai viena šalis lengviau nei kita gali ?pirkti teisininko paslaugas. Ta?iau aišku, jog Strasb?ro teismas savo sprendime nutar?, kad tam tikras šali? nelygiateisiškumo laipsnis d?l skirting? galimybi? sumok?ti už tokias paslaugas gali ir netgi turi b?ti toleruojamas. EŽTK 6 straipsnio 1 dalies pažeidimas nustatytas remiantis konkre?iomis bylos aplinkyb?mis, susijusiomis su ilgu ir sud?tingu procesu, kur? prad?jo turtinga tarptautin? korporacija prieš du mažai uždirban?ius asmenis, kuriems buvo atsisakyta suteikti teisin? pagalb? nepaisant galimybi?s j? suteikti naudojantis diskretiniais ?galiojimais.

98. Kaip jau min?jau, teisin?s pagalbos taisykl?s nepriklauso nuo teisinink? paslaug? apmokestinimo PVM taisykli?. Ta?iau valstyb?s nar?s gali pasitelkti teisin? pagalb?, kad užtikrint?

šali? lygiateisiškum?, ir tam tikrais atvejais privalo taip pasielgti (kaip byloje *McDonald's Two*). Strasbūro teismo praktikos, mano nuomone, negalima aiškinti kaip reiškiančios, jog valstybės narės privalo netaikyti 21 % mokesčio, kurį vienos ginčo šalys gali susigrąžinti, o kitos negali.

99. Be to, man atrodo, jog, nors dėl didžiausio išlaidų santykio 121:100 viena ginčo šalis iš tiesų atsiduria mažiau palankioje padėtyje nei kita, pati teisė kreiptis į teismą esmė nėra pažeidžiama. Bet kuriuo atveju valstybė neprivalo užtikrinti visiško šalių lygiateisiškumo.

100. Taip pat reikėtų pažymėti, jog faktinė šalių nelygiateisiškumą nulemia ir kiti veiksniai, pirmiausia skirtinga „vertė už pinigus“, kuri siūlo skirtingi teisininkai, ir apskritai kiekvienos šalies finansiniai ištekliai. Pavyzdžiui, jeigu turtingas klientas bylinėjasi su sunkioje finansinėje padėtyje atsidūrusiu prekybininku, dėl galimybės atskaityti PVM už teisininko paslaugas prekybininkas, ko gero, neturės pranašumų, palyginti su vartotoju, jeigu negalės pasisamdyti tokios pat kokybės paslaugas teikiančio teisininko, kaip pasisamdė jo oponentas. Priešingai, jeigu paprastas žmogus kovoja su negailestingu tarptautiniu gigantu, tarptautinės bendrovės galimybės atskaityti PVM už išorės teisininko paslaugas, ko gero, nebus lemiamas veiksnys, dėl kurio šalių teisė akivaizdžiai bus nelygios.

Vienodas požiūris, nediskriminavimas ir mokesčių neutralumas

101. Trečiuoju klausimu teiraujamasi, ar neapmokestinimo PVM nuostatos netaikymas teisininkų paslaugoms laikytinas draudžiama tokių paslaugų diskriminacija, palyginti su kitomis su visuomenės interesais susijusios veiklos rūšimis, išvardytomis PVM direktyvos 132 straipsnio 1 dalyje.

102. Pagal nusistovėjusį teismo praktiką „pagal vienodo požiūrio principą, kurio atitikmuo PVM srityje yra mokesčių neutralumo principas, reikalaujama, jog panašios situacijos nebūtų vertinamos skirtingai, nebent tai yra objektyviai pateisinama“(35).

103. Jau minėjau, jog PVM direktyvos 132 straipsnio 1 dalyje išdėstytais neapmokestinimo nuostatomis siekiama skatinti ne visas su visuomenės interesais susijusias veiklos rūšis, o tik kelias iš jų, kurios „ten išvardytos ir išsamiai aprašytos“(36). Šiuo klausimu savo išvadoje byloje *Horizon College ir Haderer* pažymėjau, jog neapmokestinimo atvejų sąrašas nėra sistemingas, todėl su ketinimais susijusias išvadas, kurios galioja vienam neapmokestinimo atvejui, nebūtinai galima pritaikyti kitam(37).

104. Tačiau pabandykime padaryti prielaidą, jog mano išvada toje byloje buvo neteisinga arba bent jau pernelyg bendra. Ar galima žvelgti tam tikrą vidinį logiką, kuria būtų grindžiamos neapmokestinimo nuostatos 132 straipsnio 1 dalyje?

105. Jos apskritai taikomos pašto paslaugoms (a punktas), įvairioms sveikatos priežiūros ir su ja susijusioms paslaugoms (b–e ir p punktai), asmenų, kurių veikla neapmokestinama PVM, asociacijoms (f punktas), su globa ir rūpyba bei socialinės apsaugos darbu susijusiai veiklai (g punktas), su vaikų ir jaunimo apsauga ir švietimu susijusiai veiklai (h–j punktai), taip pat su jų sportu susijusiai veiklai (m punktas), religinei, kultūrinei ir su tuo susijusiai veiklai (k, l ir n punktai), lėšų surinkimui siekiant vykdyti b, g–i ir l–n punktuose išvardytą veiklą (o punktas) ir viešųjų radijo ir televizijos staigų vykdomai veiklai (q punktas).

106. Tam tikros nagrinjamos veiklos rūšys neapmokestinamos, jeigu jas vykdančios nesiekia pelno (žr., pavyzdžiui, g ir h punktus), o kitas galima vykdyti ir komerciniais tikslais (žr., pavyzdžiui, j punktą). Kai kuriais atvejais nustatytas reikalavimas, kad nebūtų konkurencijos iškreipimo tikimybės (f, l ir o punktai).

107. Jeigu būtų galima sakyti, kad šias veiklos rėšis sieja tam tikras ryšys, būtų galima pažymėti, jog jos priskirtinos prie keturių grupių, t. y. viešųjų ryšių, sveikatos ir gerovės, švietimo ir kultūros plėtojimo prasme. Nėra jokio pagrindo apskritai teigti, kad teisininkų paslaugos priskirtinos prie kurios nors iš pirmiau išvardytų bendrųjų grupių, su jomis konkuruoja arba yra su jas panašios(38); dar mažiau teisininkų paslaugas būtų galima palyginti su bet kuria išsamiai aprašyta veiklos rėšimi.

108. Bet kuriuo atveju, jeigu būtų manoma, jog taip pat turėtų būti neapmokestinamos veiklos rėšys, kurios nėra išvardytos ir aprašytos 132 straipsnio 1 dalyje, dėl to iš esmės pasikeistų teismo praktika, pagal kurią „sėvokos, vartojamos nurodytiems neapmokestinimo atvejams apibrėžti, turi būti aiškinamos siaurai, nes jie yra bendrojo principo, pagal kurį PVM taikomas kiekvienam apmokestinamojo asmens už atlygą vykdomam paslaugų teikimui, išimtis“(39).

109. Mano nuomone, darytina išvada, jog nėra pagrindo manyti, kad teisininkų paslaugų neįtraukus su PVM direktyvos 132 straipsnio 1 dalyje esantį sąrašą panašios situacijos vertinamos skirtingai.

## Išvada

110. Atsižvelgdama į išdėstytus argumentus, manau, kad Teisingumo Teismas su *Cour constitutionnelle* (Konstitucinis Teismas, Belgija) pateiktus prejudicinius klausimus turėtų atsakyti taip:

1. Tinkamai aiškinant 2006 m. lapkričio 28 d. Tarybos direktyvos 2006/112/EB dėl pridėtinės vertės mokesčio bendros sistemos 371 straipsnį, valstybės narė, kuri pagal tą nuostatą toliau neapmokestina PVM teisininkų paslaugų, gali apriboti tokios neapmokestinimo nuostatos taikymo sritį ir nepanaikinti jos visiškai. Tačiau visiškai panaikinusi neapmokestinimo nuostatą tokia valstybės narė negali vėl patvirtinti tokios pat, bet mažesnės taikymo srities neapmokestinimo nuostatos.

2. Nei pagal 132 straipsnio 1 dalies g punktą, nei pagal kitas Direktyvos 2006/112 nuostatas valstybės narės negali neapmokestinti PVM teisininkų teikiamų paslaugų pagal nacionalinę teisinę pagalbos sistemą kaip paslaugų, glaudžiai susijusių su rūpyba ir globa bei socialinės apsaugos darbu.

3. Išnagrinėjus prejudicinius klausimus, nebuvo atskleista nieko, kas galėtų daryti poveikį Direktyvos 2006/112 galiojimui.

1 – Originalo kalba: anglų.

2 – 1977 m. gegužės 17 d. Šeštoji Tarybos direktyva 77/388/EEB dėl valstybių narių apyvartos mokesčių įstatymų derinimo – Bendra pridėtinės vertės mokesčio sistema: vienodas vertinimo pagrindas (OL L 145, 1977, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 9 sk., 1 t., p. 23).

3 – 2006 m. lapkričio 28 d. Tarybos direktyva 2006/112/EB dėl pridėtinės vertės mokesčio bendros sistemos (OL L 347, 2006, p. 1; klaidų ištaisymas OL L 335, 2007 12 20, p. 60).

4 – Pasirašyta 1950 m. lapkričio 4 d. Romoje. Visos valstybės narės yra pasirašiusios EŽTK, bet Europos Sąjunga dar nėra prie jos prisijungusi; žr. Nuomonė 2/13, EU:C:2014:2454.

5 – Priimta Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1966 m. gruodžio 16 d., *Jungtinių Tautų tarptautinių sutarčių sąvadas*, 999 t., p. 171, ir 1057 t., p. 407. Visos Europos Sąjungos valstybės narės yra 1976 m. kovo 23 d. Sigaliojusio pakto šalys.



6 – Pasirašyta 1998 m. birželio 25 d. Orhuse ir Europos Bendrijos vardu patvirtinta 2005 m. vasario 17 d. Tarybos sprendimu 2005/370/EB (OL L 124, 2005, p. 1). ES teis?je ?gyvendinta 2003 m. geguž?s 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2003/35/EB, nustatan?ia visuomen?s dalyvavim? rengiant tam tikrus su aplinka susijusius planus ir programas ir iš dalies kei?ian?ia Tarybos direktyvas 85/337/EEB ir 96/61/EB d?l visuomen?s dalyvavimo ir teis?s kreiptis ? teismus (OL L 156, 2003, p. 17).

7 – OL C 83, 2010, p. 389.

8 – Neapmokestinimas pagal 135 ir 136 straipsnius šioje byloje negin?ijamas.

9 – Iki 2007 m. sausio 1 d. tokios pat nuostatos buvo išd?stytos Šeštosios PVM direktyvos 28 straipsnio 3 dalies b punkte ir F priede.

10 – T. y. advokat? (*avocats /advokaten*). Notar? ir antstoli? paslaugos taip pat buvo neapmokestinamos PVM iki 2011 m. gruodžio 31 d., kai neapmokestinimo nuostata buvo panaikinta.

11 – *Loi du 30 juillet 2013 portant des dispositions diverses*.

12 – Žr., pavyzdžiui, *Ordre des barreaux francophones et germanophone* interneto svetain? <http://www.avocats.be/fr/combien-ça-coûte>.

13 – Sprendimo *Komisija / Pranc?zija*, C?492/08, EU:C:2010:348, 45–47 punktai.

14 – Žr. Sprendimo *Kerrutt*, C?73/85, EU:C:1986:295, 17 punkt?; Sprendimo *Norbury Developments*, C?136/97, EU:C:1999:211, 19 punkt?; Sprendimo *Idéal tourisme*, C?36/99, EU:C:2000:405, 32 punkt?. Taip pat žr. Sprendimo *Danfoss ir AstraZeneca*, C?371/07, EU:C:2008:711, 24–44 punktus (d?l panašios galimyb?s ir toliau taikyti išimtis d?l teis?s atskaityti pirkimo PVM).

15 – Žr., pavyzdžiui, Sprendimo *Žamberk*, C?18/12, EU:C:2013:95, 17–20 punktus ir juose nurodyt? teismo praktik?.

16 – Sprendimas *Komisija / Pranc?zija*, C?492/08, EU:C:2010:348.

17 – Sprendimo *Komisija / Pranc?zija*, C?492/08, EU:C:2010:348, 36–41 punktai ir juose nurodyta teismo praktika.

18 – Sprendimo *Komisija / Pranc?zija*, C?492/08, EU:C:2010:348, 43–47 punktai.

19 – Tiesa, EŽTK ir TPPTP oficialiai n?ra S?jungos teis?s dalis (žr. Sprendimo *Inuit Tapiriit Kanatami ir kt. / Komisija*, C?398/13 P, EU:C:2015:535, 45 punkt? ir jame nurodyt? teismo praktik?). Ta?iau atsižvelgdamas ? tai, kad chartijoje garantuojam? teisi? reikšm? ir taikymo sritis tokios pat, kaip EŽTK ?tvirtint? teisi?, aiškindamas chartij?, Teisingumo Teismas nuosekliai daro nuorod? ? EŽTK ir ? Strasb?ro teismo praktik?. Be to, Teisingumo Teismas yra nurod?s, jog žmogaus teisi? srityje EŽTK turi ypating? reikšm?, o TPPTP yra vienas iš tarptautini? dokument?, ? kuriuos jis atsižvelgia taikydamas bendruosius S?jungos teis?s principus (žr., pavyzdžiui, Sprendimo *Parlamentas / Taryba*, C?540/03, EU:C:2006:429, 35–38 punktus ir juose nurodyt? teismo praktik?).

20 – Nors taikant tok? poži?r? sulaukiama tokio pat rezultato valstybei, kaip b?t? apmokestinant PVM ir gr?žinant surinktas sumas atgal ? teisin?s pagalbos sistem?, man kyla abejoni?, ar tai

suderinama su PVM direktyva. Be formalaus nesuderinamumo, toks požiūris taip pat gali daryti poveikį Sąjungos nuosavų išteklių, kuriuos veina suderintą PVM apskaitavimo bazės procentas, surinkimui (žr. 2007 m. birželio 7 d. Tarybos sprendimo 2007/436/EB, Euratomas dėl Europos Bendrijų nuosavų išteklių sistemos (OL L 163, 2007, p. 17) 2 straipsnio b punktą). Tačiau šis klausimas nekeliamas nacionalinio teismo klausimuose šioje byloje ir nėra jiems svarbus.

21 – Teisinių pagalbos sistemų finansavimas ir aprašymas valstybėse narėse labai skiriasi. Žr., pavyzdžiui, tyrimą „Study on the functioning of judicial systems in the EU Member States, Facts and figures from the CEPEJ 2012–2014 evaluation exercise“ („ES valstybių narių teisminių sistemų veikimo tyrimas. 2012–2014 m. CEPEJ vertinimo faktai ir skaičiai“), kurį atliko Europos veiksmingo teisingumo komisija (CEPEJ); iš jo matyti, jog 2012 m. Austrijos teisinis pagalbos biudžetas buvo 2,25 EUR vienam gyventojui, t. y. gerokai mažiau nei šalies pajamos iš teismo arba kitų mokesčių, o Švedijos biudžetas buvo 24,74 EUR vienam gyventojui ir tik 1 % padengė teismo arba kitų mokesčių. Tačiau tokius klausimus galiojančioje Sąjungos teisėje turi spręsti kiekviena valstybė narė, jeigu laikomasi chartijos, EŽTK ir Strasbūro teismo praktikos; žr., pavyzdžiui, 2013 m. spalio 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2013/48/ES dėl teisės turėti advokatą vykstant baudžiamajam procesui ir Europos arešto orderio vykdymo procedūros ir dėl teisės reikalauti, kad po laisvės atėmimo būtų informuota trečioji šalis, ir teisės susisiekti su trečiaisiais asmenimis ir konsulinėmis įstaigomis laisvės atėmimo metu (OL L 294, 2013, p. 1) preambulės 48 konstatuojamąjį dalį.

22 – Žr., pavyzdžiui, Sprendimo *Jones ir kt. / Jungtinė Karalystė*, Nr. 34356/06 ir 40528/06, 186 punktą, EŽTT, 2014.

23 – Žr., pavyzdžiui, Nutarties *GREP*, C-156/12, EU:C:2012:342, 35 ir kitus punktus ir rezoliucinę dalį. Dėl teisės veiksmingų teisės gynimo priemonių, numatytos chartijos 47 straipsnyje, taip pat žr. Sprendimo *Orizzonte Salute*, C-61/14, EU:C:2015:655, 49 punktą.

24 – Belgijos teismo kodekso 446ter straipsnis.

25 – Žr. *Ordre des barreaux francophones et germanophone* interneto svetainę <http://www.avocats.be/fr/combien-ça-coûte>.

26 – Taigi iš tyrimo „Study on the Transparency of Costs of Civil Judicial Proceedings in the European Union“ („Civilinių teismo procesų išlaidų skaidrumo Europos Sąjungoje tyrimas“), atlikto Europos Komisijos užsakymu 2007 m. gruodžio mėn., matyti, jog Belgijos teisininkų paslaugų vidutinis valandinis kainis prieš sumokant mokesčius buvo nuo 100 iki 250 EUR (žr. [https://e-justice.europa.eu/content\\_costs\\_of\\_proceedings-37-en.do](https://e-justice.europa.eu/content_costs_of_proceedings-37-en.do)). 2015 m. peržiūrėjus kelių teisininkų interneto svetaines paaiškėjo, kad baziniai valandiniai kainiai ne Briuselyje gali būti mažiausiai nuo 80 iki 150 EUR, o neseniai žiniose apie vieną Briuselio teisės firmą, kuri samdė Belgijos vyriausybę, buvo pranešta, jog firmos kainiai buvo nuo 225 iki 600 EUR už valandą pritaikius nuolaidas, bet prieš sumokant mokesčius (žr. [http://www.rtbf.be/info/belgique/detail\\_la-ministre-galant-appellee-a-s-expliquer-a-la-chambre-sur-ses-frais-d-avocats?id=9120926](http://www.rtbf.be/info/belgique/detail_la-ministre-galant-appellee-a-s-expliquer-a-la-chambre-sur-ses-frais-d-avocats?id=9120926)).

27 – 1985 m. birželio 27 d. Tarybos direktyva 85/337/EEB dėl tam tikrų valstybės ir privačių projektų poveikio aplinkai vertinimo (OL L 175, 1985, p. 40; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 15 sk., 1 t., p. 248); žr. šios išvados 6 išnašą. Pagal 10a straipsnio penktą pastraipą procedūra turi būti „teisinga, nešališka, savalaikė ir nepernelyg brangi“.

28 – Sprendimo *Edwards ir Pallikaropoulos*, C-260/11, EU:C:2013:221, 36 ir kt. punktai ir rezoliucinė dalis.

29 – Sprendimo *Komisija / Jungtinė Karalystė*, C?530/11, EU:C:2014:67, 55 punktas.

30 – Žr., pavyzdžiui, Sprendimo *Taryba ir kt. / Vereniging Milieudefensie ir Stichting Stop Luchtverontreiniging Utrecht*, C?401/12 P–C?403/12 P, EU:C:2015:4, 54 ir 55 punktus ir juose nurodytą teismo praktiką.

31 – Žr., pavyzdžiui, Sprendimo *Dombo Beheer B.V. / Nyderlandai*, 1993 m. spalio 27 d., Nr. 14448/88, 33 punktą, A serijos Nr. 274; Sprendimo *Ankerl / Šveicarija*, 1996 m. spalio 23 d., 38 punktą, Sprendimo *s?vadas*, 1996?V; Sprendimo *Kress / Pranc?zija* [GC], Nr. 39594/98, 72 punktą, EŽTT, 2001 m.; Sprendimo *Komanický / Slovakija*, Nr. 32106/96, 45 punktą, 2002 m. birželio 4 d. Nagrin?damas šali? lygiateisiškumo principą, Teisingumo Teismas laikosi panašios pozicijos: žr. Sprendimo *Otis ir kt.*, C?199/11, EU:C:2012:684, 71 punktą ir Sprendimo *Guardian Industries ir Guardian Europe / Komisija*, C?580/12 P, EU:C:2014:2363, 31 punktą.

32 – Pavyzdžiui, kai vienos šalies apeliacinis skundas nebuvo ?teiktas kitai šaliai (Sprendimo *Beer / Austrija*, Nr. 30428/96, 19 punktas, 2001 m. vasario 6 d.); nustatytas laiko terminas neskai?iuotas tik vienai šaliai (Sprendimo *Platakou / Graikija*, Nr. 38460/97, 48 punktas, EŽTT, 2001?I; Sprendimo *Wynen / Belgija*, Nr. 32576/96, 32 punktas, EŽTT, 2002?VIII); galimyb? b?ti išklausytam suteikta tik vienam iš dviejų pagrindinių liudytojų (Sprendimo *Dombo Beheer B.V. / Nyderlandai*, 1993 m. spalio 27 d., Nr. 14448/88, 34 ir 35 punktai, A serijos Nr. 274); viena šalis tur?jo dideli? pranašum? dėl galimybės susipažinti su svarbia informacija, nagrin?jant bylą naudojami dominuojant?ia pad?timi ir padar? didelį ?taką teismo vertinimui (Sprendimo *Yvon / Pranc?zija*, Nr. 44962/98, 37 punktas, EŽTT, 2003?V); viena iš šalių dėl savo pozicijos arba funkcijų buvo palankesn?je pad?tyje, o teismas užkirto keli? kitai šaliai rimtai užgin?yti pirmosios šalies veiksmus, nes neleido papildomai pateikti svarbių dokumentų arba liudytojų ?rodymų (Sprendimo *De Haes ir Gijssels / Belgija*, 1997 m. vasario 24 d., Nr. 19983/92, 54 ir 58 punktai, Sprendimo *s?vadas*, 1997?-I).

33 – Sprendimo *Steel ir Morris / Jungtinė Karalystė*, Nr. 68416/01, 59–72 punktai, EŽTT, 2005?II.

34 – Nors atsakovai atitiko bendruosius finansinius kriterijus, pagal kuriuos skiriama teisin? pagalba, nagrin?jant šmeižto bylas teisin?s pagalbos sistema iš esm?s nebuvo taikoma ir nebuvo pasinaudota diskretiniais ?galiojimais išimtiniais atvejais skirti toki? pagalb?.

35 – Žr., pavyzdžiui, neseniai priimto Sprendimo *Jetair ir BTW?eenheid BTWE Travel4you*, C?599/12, EU:C:2014:144, 53 punktą.

36 – Žr. šios išvados 52 punktą.

37 – Sprendimo C?434/05 ir C?445/05, EU:C:2007:149, 64 punktas.

38 – Šiuo klausimu žr. Sprendimo *Marks & Spencer*, C?309/06, EU:C:2008:211, 49 punktą, kuriame Teisingumo Teismas pažym?jo, jog „nors fiskalinio neutralumo principo pažeidimas yra galimas tik tarp konkuruojančių ?kio subjektų <...>, bendrojo vienodo poži?rio principo pažeidimas mokesčių srityje gali pasireikšti ir kitais ?kio subjektų, kurie iš esm?s ne konkurentai, ta?iau vis dėlto yra kitu poži?riu panašioje pad?tyje, diskriminacijos būdais“.

39 – Žr. šios išvados 52 punktą.